

קובץ

בשערי הזמנים

מאמר החורבן לתשעה באב

דברי קינה ונהי שנאמרו ע"י
רבינו מרן המשגיח שליט"א
על הקודש ועל המקדש
ודברי השקפה בגלות זמנינו

ישיבת פוניבז'

לעילוי נשמות
צדיק מושל ביראת ה'
רבינו מרן המשגיח
רבי חיים ב"ר משה פרידלנדר זללה"ה
אשר לימד דעת ומוסר לאלפים
נתבקש לישיבה של מעלה
כ"ח תמוז ה'תשמ"ו
ת. נ. צ. ב. ה.

ניתן להשיג:
גבעת הישיבה – בני ברק

'חכמה ומוסר' – פנימי

כל הזכויות שמורות

שנאת חינם – 'אני ואפסי עוד'

האבילות של תשעה באב - אבילות חדשה בכל שנה \ חורבן בית ראשון לעומת חורבן בית שני \ אופי הגלות - כפי החטא \ שורש חטאי מקדש ראשון - רדיפת התאוות \ הדרך להתחזק בזה \ חטא בית שני - שנאת חינם - 'אני ואפסי עוד' \ העמקת הגלות בעקבתא דמשיחא - פריקת עול \ המצב הרוחני הנורא השורר בארה"ק \ תיקון השנאת חינם - על ידי עבודת האבילות

"על חרבן בית המקדש

כי הורס וכי הודש

אספר בכל שנה ושנה מספר חדש

על הקודש ועל המקדש" (קינה כד)

האבילות של תשעה באב - אבילות חדשה בכל שנה

כלומר, בכל שנה שעדיין לא נבנה בית מקדשנו או צריכים לספוד מספר חדש, והמספר של שנה שעברה אינו מספיק. והפשט בזה מפני שבכל שנה נוצר חורבן חדש שעדיין לא היה בשנה שעברה, והמספר של שנה שעברה הרי נאמר על החורבן שהיה אז, אבל אינו מספיק דיו בשביל לבטא את גודל הצער והכאב על החורבן החדש שנעשה בשנה זו.

וכך אמרו חז"ל, כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו (ירושלמי יומא פ"א ה"א). והיינו מפני שזה לא כפי שנדמה לנו שהמצב נשאר כמו שהיה. אלא חלה ירידה נוספת ונוסף עוד חורבן!

נמצא איפוא כי תשעה באב אינו 'יום זכרון' בעלמא לאותם חמשה דברים שאירעו לאבותינו ביום זה (כדאיתא בתענית כו, ב), אלא תשעה באב הוא יום של 'אבילות' והמושג של אבילות עניינו הוא, שהאבל מרגיש שהוא עבר עכשיו לסגנון חיים חדשים. עד עכשיו הוא חי בעולם בצורה אחת של חיים, וכעת מתחילה אצלו צורה אחרת של חיים. כל החיים שלו השתנו, התהפכו, וקיבלו צורה אחרת לגמרי.

וכך בענייננו, כשמגיעים שוב לתשעה באב אחרי שנה שלימה שהעולם הוסיף ריחוק על ריחוקו, אחרי שחלפה עלינו עוד שנה של ריחוק מהקודש והמקדש, בכמה וכמה חלקים, הרי אנו עומדים שוב במקום חדש. מצב של ניתוק יותר גדול ויותר עמוק. גם אותו המעט שנשאר, אותו הקשר הדק שעוד נותר לנו עם הקודש והמקדש בשנה שעברה, אף הוא נגס ונחסר...

וכאשר נוצר בלב האדם האבל הפנימי הזה, הכאב והצער, והוא 'ח' את החורבן, זה גופא מה שיוצר את אבני הבנין המחודש. זהו המהפך שמתחולל על ידי האבילות. ולכן אנו מבקשים תמיד שהקב"ה 'להפוך' לנו את הימים האלה לשון ולשמחה. ולכאורה תמוה איזה ענין יש 'להפוך' והרי אדם בצרה הוא מחפש ישועה, ולא ש'הפכו' לו את הצרה לישועה?

אלא הביאור הוא שרק כאשר נרגיש ונחוש באופן אמיתי את הצער, את הנפילה, את הניתוק האיום שנגרם לנו מכח היום המר הזה, את עומק התהום שנפלנו בו, זה גופא מה שיהפוך לנו את היום הזה עצמו ליום של שמחה, ואת הנפילה והריחוק עצמו לסולם של עלייה והתקרבות.

חורבן בית ראשון לעומת חורבן בית שני

והנה הגמרא ביומא (ט, ב) מבארת את ההבדלים בין חורבן ביהמ"ק הראשון לחורבן ביהמ"ק השני. ונתבארו שם שני הבדלים עיקריים, שהאחד הוא תוצאה מחבירו. ההבדל הראשון - הוא בסיבות שגרמו את החורבן, שמקדש ראשון נחרב בעוון ג' עבירות החמורות, ע"ז ג' ע"שפיכות דמים, ומקדש שני נחרב בעוון שנאת חנם. וההבדל השני - הוא, שבמקדש ראשון יצאו לגלות קצרה ומוגבלת מראש, והובטח להם שלסוף שבעים שנה יחזרו לארצם. ואילו במקדש שני יצאו ישראל לגלות ארוכה מאד שלא נמסר בה קצבה, והקץ סתום וחתום.

ובאמת ניתן להצביע על הבדל נוסף בין שתי הגלויות, שהגלות הראשונה היתה אצל שאר האומות כמו בבל ופרס, ואילו הגלות השניה היא אצל אדם בעצמו שהוא סמל כח הרע בעולם. וזה דורש התבוננות בפני עצמה, להבין נכון מהו המצב שאנו שרויים בו בגלות זו, ומהו עומק החורבן שהולך ומוסיף יותר ויותר רח"ל. ויש בזה ביאור עמוק בדרשתו של הגר"ח מוולוז'ין, והרחיב בביאור דבריו במכתב

מאליהו (ח"ב עמ' 50), וכדלהלן.

אופי הגלות - כפי החטא

ידוע כי בדור ההפלגה התחלק העולם לשבעים אומות, וכן מצינו שמנין הסנהדרין הוא שבעים איש, וכמו"כ ישנם שבעים כוחות באדם (כפי שפירט הגר"א בישעי'). והיינו כי המספר שבעים הוא שלימות הדבר מכל בחינותיו. וזה כנגד זה עשה האלוקים, שכשם שבצד הקדושה יש שבעים כוחות, כך מרכבת הטומאה של האומות [להבדיל] כוללת שבעים כוחות. וזהו ענין שבעים אומות, שכל אומה ואומה יש לה את האופי והתכונה המיוחדת לה, את הטומאה המיוחדת לה, שזה מה שמייחד אותה משאר האומות.

וכאשר ישראל ח"ו נופלים באיזה חטא, יש ונגזר שהתיקון יהיה על ידי שישלחו אותם להיות בגלות אצל אומה מן האומות, - אומה שהאופי שלה הוא אותו כח טומאה עצמו שבו נכשלו ונפלו-, כדי שעי"ז יוכלו להבחין ולהתבונן מה עליהם לתקן. ויתירה מזאת. כשהאדם נמצא בגלות, והוא רואה להיכן הוא התדרדר, לאיזה תהום נוראי הוא הפיל את עצמו על ידי החטא, זה גופא יתן לו את ההתעוררות והדחף להתגבר על הקושי ולתקן את הכשלון.

שורש חטאי מקדש ראשון - רדיפת התאוות

והנה במקדש ראשון נכשלו בג' עבירות חמורות שדינן ביהרג ואל יעבור. ומה הפירוש יהרג ואל יעבור? שבעוד שבכל המצוות הצייוי הוא עד מסירות נפש ולא עד בכלל, וכשהאפשרות לקיים את המצוה היא רק על ידי מסירות נפש, על זה נאמר "וחי בהם" ולא שימות בהם, ומוטב לחלל שבת אחת כדי לשמור שבתות הרבה. לא כן בג' עבירות אלו, אין שום חשבון בעולם שיצדיק לעבור עליהן, ואפילו אם הוא עדיין צעיר ומלא כוחות, ואם ימשיך לחיות כאן בעולם, יוכל כל כך לפעול ולעשות ולהביא תועלת לכל הכלל וכו', מ"מ אין שום דבר שיוכל לתקן ולהוסיף לנפשו או לכלל כולו, כנגד הקילקול הנוראי שהוא מקלקל ופוגם בעצמו ובכל העולמות על ידי ג' עבירות אלו, ולכן מוטב שלא יחיה, משיחיה ויעבור ח"ו על אחת מהן.

יתר על כן מבואר בחז"ל, שגם אחרי שנכשלו ישראל בג' עבירות אלו, מ"מ כל

זמן שעסקו בתורה זכות תורתם הגינה עליהם. [אמנם יתכן שאין הכוונה שעסקו בתורה אותם אנשים עצמם שעברו את הג' עבירות, אך עכ"פ היה ציבור של עוסקי תורה שהגינו בתורתם על כל הדור]. אבל כאשר הגיעו למצב של "עזבם את תורת", וכפי שמבאר הר"ן בנדרים (פא, א) בשם רבינו יונה שהיה חסר אצלם הערך הנכון לתורה, ממילא לא היה עוד מה שיגן עליהם. וכך אמרו בירושלמי (חגיגה פ"א ה"ז): ויתר הקב"ה על ע"ז וג"ע ושפ"ד ולא ויתר על מאסה של תורה. הם למדו תורה, אבל לא העריכו אותה נכון, ולימוד כזה חסר בו הכח של 'תורה מגנא ומצלא', וממילא חזרו ונתבעו על הג' עבירות שהיו בהם, ונחרב הבית ויצאו לגלות.

ועלינו לידע מהו השורש שהביא אותם להיכשל בעבירות כ"כ חמורות? מבואר בחז"ל שהשורש של עבודה זרה הוא כאשר נמשכים אחר תאוות העוה"ז, וכדאיתא בגמרא בסנהדרין (סג, ב): לא עבדו ישראל ע"ז אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא, כלומר שזה לא בא מקילקול בדעות, אלא מרדיפת תענוגי עוה"ז. וכן מה שחטאו בשפיכות דמים, היה זה רק כלפי אלו שהפריעו להם במילוי תאוותיהם. ולכן התיקון היה על ידי שהלכו לגלות אצל בבל ופרס, ששורש טומאתם היא מכח שהם קשורים לתאוות חומריות, ומשאת נפשם ורצונם התמידי הוא רק להשיג יותר ויותר הנאות העוה"ז, רדיפת כבוד ותענוגים, שליטה וריבוי הון וכו'.

הדרך להתחזק בזה

והעצה היעוצה שלא להגרר אחרי מה שהלב חושק ומפתה, היא על ידי שהאדם ישנן לעצמו שוב ושוב את דברי הגר"א באדרת אליהו (בראשית ב, ט) וזה לשונו: כל הנעשה לבעל-התאוה אחרי רוב השתדלות בענין רע, נעשה לתמימי דרך בענין טוב בלי עמל ואוון. עכ"ל. והיינו כי באמת אין ביד האדם להשיג הנאה שלא מגיעה לו, ואם הוא לוקח את ההנאה באופן אסור, הרי בסופו של דבר יגלה כי הוא רק הפסיד לעצמו, כי את ההנאה שלקח היה מקבל בלא"ה בדרך היתר, ועתה כשנהנה באיסור יצטרך לשלם על כך כפי שראוי לשלם על מעשה עבירה... ומצד שני אם הוא מתגבר וכובש את יצרו, לבסוף הוא יקבל את ההנאה באופן המותר, ואם זה

יהיה באופן של מצוה כגון בשבת, הרי יקבל על זה גם שכן. וככל שהאדם יחזק אצלו את האמונה הפשוטה והברורה הזו, בוודאי יקל עליו להישמר שלא להכניס את עצמו למצבים שעלולים להביאו לידי נסיון. [אבל חלילה לו לסמוך על עצמו ש'לי זה לא יקרה', כי כשהאדם כבר הכניס את עצמו למצב של נסיון, המצב קשה שבעתיים. ועיקר המלחמה צריכה להיות להתרחק מנסיונות ולהיות בורח מן העבירה (עי' אבות ד, ב)].

והנה כשנתבונן נבחין שהטומאה הזו של תאוות עוה"ז, עם היותה טומאה נוראה עד מאד, מ"מ בסופו של דבר מוגבלת היא, שהרי היא קשורה עם כוחות הגוף שהם כוחות מוגבלים. אדם שיש לו תאוה למאכל מסוים, גם אם יאכל ויאכל, הרי סוף סוף יש גבול כמה הוא מסוגל לאכול, ולאחר מכן ישבע ויקוץ במאכלו. ולכן בחורבן בית ראשון כשהלכו לגלות לתקן את הקילקול של רדיפת התאוות, היה די להם בגלות קצובה ומוגבלת, ולאחר שבעים שנות גלות הצליחו כבר לרומם את עצמם ולתקן את הקילקול ולשוב לארצם. ונשלם תיקונם בימי גזירת המן שאז עשו תשובה שלימה וצמו והתפללו, ועל ידי נס פורים קיבלו את התורה מאהבה, שכל זה הוא ההיפך הגמור מרדיפת העוה"ז.

חטא בית שני - שנאת חנם - 'אני ואפסי עוד'

אולם במקדש שני אומרים לנו חז"ל שהחטא היה 'שנאת חנם'. הבה נתבונן מהו 'חנם'. לא בגלל תחרות שהיתה ביניהם, לא בגלל שאיפות, תאוות, רצונות שלא התממשו, אלא 'חנם'! ללא כל סיבה. כלומר, מתוך מידה מושחתת שמביאתו למצב שהוא לא יכול לסבול את עצם מציאותו של השני! הוא פשוט לא יכול לסבול שהשני קיים!...

והשורש של מידה נוראה זו היא הגאווה. אני ואפסי עוד. לא יכול להיות עוד מישהו חוץ ממני... לא שייך שתמצא טובה, ברכה, הצלחה כל שהיא אצל מישהו מלבדי... רק אני קיים!

ובעוד שהכח של התאוה עם כל הטומאה הנוראה שבו, יש לו גבול וסוף וכאמור לעיל. אך שונה היא הגאווה, שאינה יודעת שום גבולות. לעולם לא יהיה האדם שבע מגאוותו. כמה שישגיג וישגיג, תמיד ירצה עוד. ואפילו אם ישיג עולם ומלואו, ורק

יחסר לו משהו אחד קטנטן, לא זו בלבד שלא יהיה מרוצה, אלא שהוא יעמוד ויכריז בפה מלא "כל זה איננו שוה לי"! ומדוע? מפני שזהו התהום של הגאווה, שאין לו שום גבולות. הגבול היחידי של הגאווה הוא רק כאשר יתרפא האדם כליל מגאותו...

ולכן כשחטאו בשנאת חינם נפלו בידי מלכות אדום, שכל מהותו היא "על חרבך תחיה", דהיינו רציחה לשם רציחה, ולא דווקא כדי להשיג איזה דבר נוסף. ומהכח הזה נוצרה הטומאה העמלקית שעליה התנבא בלעם "ואחריתו עדי אובד" (במדבר כד, כ). ולא כמו שאר האומות שבסופו של התהליך תהיה להם האפשרות להשתלב וליטול חלק בתיקון הבריאה, לא כן עמלק, תיקונו היחידי הוא "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים", ללא שריד ושארית.

העמקת הגלות בעקבתא דמשיחא - פריקת עול

זוהי איפוא הגלות הנוראה שאנו שקועים בה עדיין בעוונותינו, שלא זו בלבד שלא נמסר בה קץ וגבול, אלא אדרבה היא רק הולכת ומתחזקת יותר ויותר רח"ל. וזהו הביאור במה שניבאו לנו חז"ל: בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא (עי' סוטה מט, ב), וכפי שאנו רואים בעינינו שהפוקרים - הכופרים בחוצפתם לקחו את השלטון על כלל ישראל. ומהו שורשה של אותה חוצפה? זוהי ההתפתחות של אותה גאווה איומה ההולכת וגדילה מדור לדור, המפקיעה מהלב כל רגש של הכנעה, של קבלת עול, של השתעבדות. ואת זה גילו לנו חז"ל מראש שכך יהיה, משום שזהו האופי של הגלות שאנו נמצאים בה, גלות בתוך הטומאה של אני ואפסי עוד, שחוץ מהרצון הפרטי שלי לא קיים שום דבר.

וכשאנו מתבוננים סביבנו ורואים שיש ב"ה הרבה אנשים שומרי תורה ומצוות, ואנו שואלים את עצמנו, האומנם גם בתוכנו נחסר משהו בקבלת עול? האומנם גם בקרבנו נדבק משהו מהפריקת עול של אדום ועמלק? והרי למראית עין נדמה שכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים...

אולם באמת, אם רואים אנו כי הכח של 'חוצפא יסגא' קיים בעולם, בהכרח שאנחנו עדיין לא תיקנו בקירבנו את השורש של זה. הלוא מהיכן יונק הכח הזה של הגאווה והחוצפה הנוראה? בוודאי מאלו שבשבילם נברא העולם, מאיתנו

לומדי התורה שעדיין לא תיקנו את השנאה והגאווה שבתוך הלב, ועלינו מוטל כל התיקון!

וכשנבחין יותר בעומק אנו עלולים להווכח ולראות שהבסיס של שמירת המצוות הכללית שלנו מיוסד על כח ההרגל, החינוך מילדות, האוירה הסביבתית וכדו', אבל האם נשאר אצלנו מושג של קבלת עול אמיתית, שהאדם באמת מקבל עליו 'עול'! חיובים! שהוא מוכן להכניע את עצמו במקומות שהוא נדרש להכניע את עצמו! שהוא מוכן להשתעבד במקום שנדרש ממנו להשתעבד! - והרי כשנתבונן בעין בוחנת נראה יותר ויותר את עומק התהום שאנו נמצאים בו, את הריחוק שלנו מהקדושה, מהצורת אדם שצריכה להיות, ועל כך עלינו לספוד מספד חדש!

המצב הרוחני הנורא השורר בארה"ק

כבר למעלה משבעים שנה שמתחוללת בארץ הקודש שואה רוחנית של גדול המחטיאו יותר מן ההורגו! 'מחטיאו' שמתחדש חדשים לבקרים בכל כך הרבה אופנים, ושורף לנצח את נשמותיהם של אחינו בשרנו! 'מחטיאו' שמחדיר בלבבות רוח של כפירה, טומאה של זלזול וליצנות וחטא! ואין בינינו מישהו שלא מושפע מכך...

טרגדיה זו קשה היא לאין ערוך ממה שעבר כלל ישראל בתקופה שלפניה. אמנם היתה אז השמדה איומה שרחמנא ליצלן כילתה כשליש מאיתנו. אין לנו תיאור בכלל על מה מדובר, איזה סבל, איזה יסורים, דם ואש ותימרות עשן... אבל סוף סוף אלו שנסתלקו במלחמת העולם, לכל הפחות עלו לשמים כשהם נקיים וטהורים, אבל בשואה הנוכחית הלוא נופלים מכלל ישראל חתיכות חתיכות... הרי השבר הוא לאין ערוך!

ועתה הכביד. מעולם לא עלה על דעת איש, שנגיע לתקופה כזאת שגילגלו עלינו מן השמים, שדברים שהם חמורים שבחמורים שדינם ביהרג ואל יעבור, יהוו נושא לדיון בפי הבריות, ששייך מציאות כזאת אצל כלל ישראל, שאלו הם הדברים שדנים בהם ואודותם, דברים שלא שייך להעלות על הדעת כלל.

ואם תאמר, הלוא ב"ה אנחנו נקיים מכל זה, ונשארנו רחוקים ומובדלים לגמרי, וא"כ מה זה שייך אלינו ?

אבל הלוא כבר לימדונו חז"ל כי הרואה סוטה בקילקולה יזיר עצמו מן היין (נזיר ב, א). ומיהו הרואה את הסוטה בקילקולה? הלוא הוא הכהן העומד בבית המקדש ופורע את ראש האשה... וכי הוא שייך לזה?! הרי היא המקולקלת, היא הסוטה, ומה זה שייך אליו...

אלא רגילים לבאר בזה, שאם זימנו לך מן השמים לראות דבר כזה, אז מתכוונים אליך, רוצים ממך, שאתה תלמד מזה במה אתה צריך חיזוק, ולא מה היא לא בסדר, וכך סיפרו בשם מורנו בעל המכתב מאליהו, שהיה רגיל לומר שכתוב בספרים, שכשאדם שומע דבר עבירה, זוהי תביעה מן השמים כלפיו. כלומר שהסוגיא היא לא כלפי זה שעבר את העבירה אלא כלפיך, מה אתה צריך ללמוד מזה. ועל דרך שאמר דוד המלך ע"ה "בקמים עלי מרעים - תשמענה אזני" (תהלים צב, יב), כלומר שאני מקשיב לדברי אלו שמשמיצים אותי ומתבונן מה עלי לתקן, ואני לא מנסה רק לשכנע מדוע הם לא צודקים.

תיקון השנאת חנים - על ידי עבודת האבילות

והנה חז"ל הבטיחו כי כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה (תענית ל, ב). ונשאלת השאלה, בשלמא מי שתיקן את הקלקולים שגרמו לחורבן, מובן שמגיע לו לזכות ולראות בשמחת הבנין. אבל מי שרק התאבל, מדוע די בכך בשביל לזכות לראות? נכון שהוא התבונן בגודל החורבן עד שזה הביא אותו להרגיש ולחוש יותר את החורבן, את העדר השראת השכינה, את הירידה הרוחנית, את היתמות, את האומללות הרוחנית והגשמית. אבל מדוע זוהי סיבה כ"כ משמעותית עד כדי לזכות ולראות בשמחתה?

אלא הביאור בזה הוא על פי הנ"ל, כי כשהאדם מחזק אצלו את ההרגשות הללו עד כדי תחושה של 'אבל', שמרגיש שהכל נשבר ואין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, בזה כבר נשבר אצלו ה"כוחי ועוצם ידי", וא"כ סר ממנו הכח של אדום, של "אני ואפסי עוד", וזהו הדרך לתיקון החטא של שנאת חנים!

[ועל דרך זה יתכן לבאר ג"ב בדברי הרמב"ם ריש הלכות תעניות, שעל ידי שידועים שהצרה איננה במקרה אלא בגלל העוונות, זוהי כבר סיבה מספיקה להסיר הצרה מעליהם. ונשאלת השאלה הרי עדיין לא תוקן החטא עצמו, ואין

תסור הצרה? אלא התשובה היא כי שורש החטא כבר תוקן, ומזה בוודאי יבוא אח"כ לתקן גם את החטא בעצמו, ודו"ק].
(מתוך ספר 'שערי הזמנים' – בין המצרים)

